

Az idegesség a háborúban.

KIVONAT LECHNER KÁROLY tanárnak az E. M. E. orvostudományi szakosztályában 1914. évi november hó 28-án tartott, betegbemutatókkal kapcsolatos előadásából.

Az ideg- és elmeegógyászat szerepe a háborúban nagyon is eltöpreng a sebészet és a belgyógyászat szerepe mellett. Amde vannak a háborúnak lelki sebesültjei és vannak lelkileg fertőzött áldozatai is. És ez a tény súlyos következményekkel jár a hadviselésre annál inkább, mert az ideg- és elmebajosok elég nagy száma béke idejében is sok bajt okoz a hadseregnek, háborúban pedig éppenséggel veszedelmeket hoz reája.

A kultúra fejlődése erős reakciókat követelő észbontó ingereivel már magában is eléggé megviseli az emberek idegrendszerét. A társadalom minden nagyobb hullámozása tetemesen fokozza ezt a hatást. Valamennyi nagyobbszabású szociális átalakulás a történelem tanúsága szerint mindenkor rendkívüli idegességet okozott. Ilyen idegességet növesztő befolyással van a háború is. A háború idegessé teszi általánosságban az egész társadalmat. Annak testi fáradalmai és szenvedései, valamint lelki izgalmai és kínjai különösen fokozott mértékben eszelecszik ezt a katonákkal szemben.

Statisztikai adataink értelmében átlag minden ezer emberre esik 5 elmebajos és 300 idegbajos. A hadseregekre kevesebb jut belőlük, mert ott a férfiak kiválogatott legfiatalabb és legegészségesebb nemzedéke van együtt. Katonáéknál ezért békében az elmebajosok száma 3-ra, az idegbajosok száma 100-ra pro mille süllyed. Ez a szám háborúban lényegesen megnövekedik, mert akkor az elmebajosok arányszáma 50-re, az idegbajosoké 400—500-ra pro mille emelkedik.

Lehetetlen, hogy az ilyen nagy számú megbetegedés milliőkből álló testületekben jelentőséggel ne birjon. Valóban nagy veszedelem rejlik ebben, mivel az ideg- és elmebajosok könnyen konfliktusba jutnak a fegyelemmel, a függelemmel és az egész katonai organizációval; mivel kezelésük lehetetlensége a táborban és eltávolításuk sürgőssége a harezvonalból nagy nehézségeket gördít a hadi egészségügyi szolgálat elé.

Általánosságban mondható, hogy az elmebajos vagy az idegbajos katona annál veszedelmesebb a háborúban, minél nagyobb nála az intellektuális érzés és a reakcióként visszaható, főleg affektusos eselekvés közötti diszharmonia. Ezen diszharmonia pedig azoknál mutatkozik leginkább, a kiknél az erre való hajlandóság máridegrendszerbeli degenerált alkatukból folyik. A degeneráltság fokától függ tehát első sorban az érzéseknek és a visszahatásoknak mindenféle aránytalansága.

Az érzéseknek és a visszahatásoknak aránytalanságaiban négy típust lehet megkülönböztetni. Az első típusba azok tartóznak, a kiknél több-kevesebb életműködésben úgy az *érzes, mint a visszahatás hiányos vagy hiányzik*. Ezek *fogyatékosok*, ideg- vagy elme gyöngék. A második típusba azok sorozandók, a kiknél az *érzés és a visszahatás egyaránt fokozódást* mutat. Ezt *mániás-depressziós túlzgatottságnak* mondjuk. Harmadsorba kerülnek a *hysteriás-epilepsiás* típusbeliek, a kiknél az *érzések fogyatékosága mellé a visszahatások túlzása* excentricitások alakjában sorakozik. Végre az utolsó típus csoportjában azok foglalnak helyet, a kiknél megfordítva az *érzések túlzásaihoz a visszahatások fogyatékoságai* társulnak. Ezek a *neurastheniás-paranoiás* típusu perverzításokat képviselik.

A háborúval kapcsolatban a kolozsvári ideg- és elme gyógyászati klinikán közel 200 katona esete észleltetett. Az adatok számarányai ezekből kerültek ki.

I. Az első típus keretében találkozunk az *elme fogyatékosokkal*, illetve az érzéseikben és reakcióikban gyöngékekkel. Érzékeléseikben fogyatékosok a vakok, a süketek, a szaglásra képtelenek és mindazok, a kik az ízlés, tapintás, a hideg-meleg-érzés, stb. terén nem jól tájékozódnak. Közérzeteikben fogyatékosok, a kiknek nincsen fájdalomérzésük, hiányos az éhség-,

szomj-, ivar-, izom- vagy más szervi érzésük. Az észrevevések elégtelensége a tér-, idő-, szám-, érték-, jelentőség-, stb. tekintetében létesít hiányos érzéseket. Az igaz-, szép-, jó-, nemes-, erköles-, jog- stb. érzések tökéletlensége pedig az érzelmek fogyatékoságait szüli. A reakciók fogyatékosága a reflexek, az ösztönök, az összevágó koordinációk és az akaratos mozgások elégtelenségeiben jelentkezik. Mindezek kiterjedésükhöz mérten, karöltve járnak az értelem több-kevesebb fogyatékoságával és a társadalomban elég sűrű számban fordulnak elő. Kimutatható, hogy a csavargók, koldusok, prosztituáltak, munkakerülők, foglalkozás-nélküliek, szélhámusok, tolvajok és egyéb bűntevők majd kivétel nélkül ezen kategóriába tartoznak. A súlyosabb alakokkal szemben, a mennyire lehet, védekezik a társadalom, az enyhébbeket legtöbbször félreismeri. Pedig a legenyhébbek éppen a legveszedelmesebbek. A katonaság kötelességében ez a veszedelem fokozódik. Ott ezek a fogyatékos egyének kellőképpen ki nem oktathatók, fegyelemre nem szoktathatók, a függellemmel folyton összeütközésbe jönnek, helytelenkednek, ellenkeznek, megszöknek, iszákoskodnak, szimulálnak és egyáltalában a katonai nevelésre alkalmatlanok maradnak. Háborúban mindannyian sok bajt és zavart okoznak. Ők a megbizhatatlanok. Ők az elégedetlenség terjesztői. Példájukkal ők rontják el a többiekét. Ők áskálódnak, fondorkodnak. Ők terjesztik a félelmet, a pánikot. Az ő soraikból kerülnek ki a gyújtogatók, a rombolók, a fosztogatók, a betörők, a halott-rablók, stb.

Vannak veleszületett és vannak szerzett ilyen fogyatékoságok. Vannak olyanok, a melyek az értelem gyöngeségeiben nyilvánulnak meg inkább és olyanok, a melyek kizárólag egyes idegfunkeziókra szorítkoznak.

A leggyakoribb a veleszületett hülyeség (*idiotismus*), az *elmegyöngeség* (*imbecillitas*), az *elmekorlátottság* vagy *erkölesi vak-ság* (*debilitas*). Ezen betegségek súlyosabb alakjai már a sorozás alkalmával kirekesztetnek a hadseregből. Az enyhébb formák mindazonáltal ott maradnak, egyrészt azért, mert felismerésük nehéz és beható szakszerű vizsgálatot igényel, másrészt azért, mert sokan közülök csendes időben alkalmazkodni tud-

nak még valahogyan a katonai élethez. Rendkívüli körülmények között azonban hamar elvesztik ezek is az alkalmazkodási képességüket. Ilyen rendkívüli körülmények a lelki izgalmak, a testi fáradalmak, a traumák, az alkohol-mérgezés, a lues, a tuberkulosis és minden nagyobb testi megbetegedés, valamint nevezetesen az epilepsia, a mely utóbbi tünetként gyakran kíséri az agyvelőbajos elme-fogyatékoságokat. Valahányszor felmerül ezen alkalmi okok valamelyike, a fogyatékos egyén elveszti az eszét, az erkölcsi erőit, vagy legalább is a helytálló képességet.

Ugyanilyen következményekkel járnak a szerzett elme-fogyatékoságok is. Leggyakoribb közöttük a „*dementia praecox*“, a „*dementia paralytica*“, a „*lues cerebialis*“ és a „*dementia alcoholica*“, úgyszintén az inkább testi fogyatékoságokkal járó „*tabes dorsalis*“.

A „*dementia praecox*“ vagy „*shizophrenia*“ nevű betegség a fanosodással kapcsolatban az ifjúkorban lép fel, „*auto-intoxication*“ alapszik és gyors elbutulást eredményez. Áldozatai a hadseregben még fonákabbnál viselkednek, mint a veleszületett elme-fogyatékoságban sinylődők. Mindennemű esztelen, impulziós ténykedésre képesek, erősen ellenszegülnek, avagy éppen nemleges magatartást mutatnak. Váratlanul, megokolatlanul, hirtelen, minden józan észnek ellentmondó cselekvésre képesek. Betegségüket ezek nem a harcztéren szerzik. A háború csak a régebben lappangó bajt gyors kifejlődésre készíti.

A „*dementia paralytica progressiva*“, a „*lues cerebialis*“ és a „*tabes dorsalis*“ szifilitikus fertőzésből erednek, súlyos agyvelő- vagy gerincezvelő-bántalommal járnak és ennél fogva az egyént szintén hasznavehetetlenné teszik. Az első kettőnél mániás, depressziós, apoplektiform, epileptiform rohamok, nagyzási és üldöztetési téves eszmék, valamint bénulások, göresök, érzéketlenségek stb. jelentkeznek. A „*tabes*“-nél az alsó végtagok mozgásnehézsége, fájdalmak és gyakran látásbeli zavarok mutatkoznak. Egyikük sem alkalmas a harcztérre, ámde mind a három betegség kifejlődését lappangó formájából a háborús esélyek tetemesen gyorsítják és súlyosbítják. Míg a paralysis és a tabes rendszerint 15–20 évvel a történt fertőzés után tör ki,

addig háborúban ez már a fertőzés utáni 5-8-ik évben történik. Békében a lues sokkal ritkábban támadja meg az agyvelőt és az idegrendszert, mint háborúban.

Az alkohol felidézte fogyatékoság (*dementia alcoholica*) a szeszszel való visszaélés gyakorisága mellett is elég ritka katonáknál, mert a fiatalokú egyének még nem lehetnek régi alkoholisták.

Fogyatékoságoknak minősítendőek még azok a háborúban szerzett zavarok is, a melyek az agyvelőt és az idegrendszert sérülések alakjában érik. (*Laesiones cerebri, spinales vel nervi peripherici.*) Bár körülírtabb helyre szorítkoznak ezek és bár csak részleges működésbeli kieséseket létesítenek, mégis sokszor érzéketlenséggel és reakcióképtelenséggel járnak. A koponyasérülések, a ficamok, a csonttörések, a rándulások, a zúzódások mindannyian agyvelőfelületeket, gerincvelőt, avagy idegeket is sebezhetvén meg, ez által a sebesülésnek megfelelő működésbeli defektust okozhatnak. Az ilyenek szintén hasznavehetetlenekké válnak a hareztéren.

A fogyatékosok háború idejében az összes ideg- és elmebajosok 36 százalékát teszik. Béke idejében a társadalomban 54 százalékkal vannak képviselve. E látszólagos esökkenés az által adódik, hogy ezen betegek jó nagy része már a sorozás alkalmával hasznavehetetlennek bizonyul és e miatt a hadseregbe be se jut.

II. A második tipushoz tartoznak a *mániás-depressziós izgékony alkotásiúak*. Ezeknél fokozódnak mutatkoznak az érzőképesség és a visszahatóképesség egyaránt. Jellegzetes sajátosságuk az időszakosság és a fázisokban fellépő ellentétesség. Egyszer felhangoltak, másszor lehangoltak. Az egyik fázisban mozgékonyok és értékes munkát végeznek, a másikban tehetetlenek és ügyefogyottak. Hol túlingerlékenyek és ötletesek, hol érzéketlenek és gondolatszegények. A túlzás, könnyelműség, elhirtelenedés, megfontolatlanság és soktevékenység jellemzi az egyik fázist. A hanyagság, a késlekedés, a kétkedés és nemtörődömség a másikat. Egyik időszakban makacsok és hozzáférhetetlenek, a másikban sugallékonyak és befolyásolhatók. Az optimista nagyozolást, kedvet és bátorságot felváltja náluk a

pesszimista kicsinyhitűség, aggodalom és félelem. Egy időben duhajkodnak, dicsekednek, indulatoskodnak, veszekednek, sértegetnek, a másik időben szerénykednek, alázasak, önmagukat kicsinyítik, önmagukat vádolják. Egyszer pocsekólnak, máskor zsugoriskodnak. Egyszer kéjelegnek a szerelemben, másszor undorodnak tőle. A polgári életben ez a kétféleség gyakran hatalmas és értékes munkára sarkalja, máskor valóságos tétlenségre kárhoztatja őket. Számos művész, író, tudós a mániás fázisnak köszönheti minden sikerét. Számos egyént a depressziós fázis teszi hasznavehetetlenné. Mindig attól függ ez, vajjon melyik fázis lép túlnyomóan előtérbe. Az alkohollal való visszaélés mind a két időszakban lehetséges, mert hol a fékezetlen jókedv, hol a mély bú sodorja az egyént az iszákosságba belé.

A háborúban ezen mániás-depressziós alkat inkább az egyénre veszedelmes, semmint a hadseregre. Az eszeveszett vakmerőség, a határtalan lelkesedés, a túlmerész kalandvágy, az erőket meghaladó tettrekészség könnyen veszedelmekbe hajtja a mániás egyént. Viszont a módfeletti bátortalanság, a túlgyáva tehetetlenség, a halálos félelem, avagy az elhatározásra képtelen erélytelenség sok mulasztásra adhat alkalmat a depresszióban levők részéről. A túlságos izgalom nem ritkán örületes zavartságot okoz. A végtelen nagy búsulás öngyilkosságra csábít. Az ilyen mániás-depressziós alkotású egyén, aki békés időben minden nagyobb baj nélkül uszta át az életet, háborúban könnyen esik hajlamosságának áldozatául. Ilyenkor egyrészt kisebb ingerek is kiváltják már az egyes fázisokat, másrészt ezeknek túlzásai máskornál sokkal erősebb fokban jelentkeznek, úgy hogy a mániás izgalom egészen a dühöngésig fajulhat, a depresszióból pedig mélységes melankolia leszen. Előfordulnak hirtelen múltólág támadó mániás örjöngések eszeveszett rombolással (*moria transitoria*). Lehetségesek anxiosus félelmek szorongó érzésekkel (*melancholia anxiosa*). Észlelhetők deliriosus zavartságok (*amentia*) és tehetetlen bús gátoltságok (*apathia*) egyaránt.

Rendes viszonyok között a mániás-depressziós alkat az összes ideg-elmebajosok 18%-ánál fordul elő. Háborus időben katonáknál ez a típus csak 10%-ban van képviselve. Oka ennek ama körülményben rejlik, a mely szerint a baj a vérereknek

veleszületett erős labilitásából származik. Fiataloknál a vérereknek eme gyöngesége ritkábban fordul elő, mert ezen korban a vérerek rugékonysága és alkalmazkodóképessége igen nagy és mert az erősebben labilis egyének még hadbavonulásuk előtt, esetleg már a mozgósításkor az első erősebb ingerre megbetegesznek. Az idősebb korosztályba tartozóknál, pl. a népfölkelőknél, gyakrabban találkozunk a háborúban is ilyen mániás izgalmakkal vagy melankoliás, hipokondriás depressziókkal, nevezetesen testi sérülések, napsütések, kimerülések és nagyobb alkohol-excessusok után, vagy valami lázas betegséggel kapcsolatban.

III. Harmadik tipusként a „*hisztériás-epilepsziás*“ alkat ismeretes. Ezen csoport idegesei az excentrikus indulatosokat foglalják magukban. Alkatuknál fogva ezeknél az érzőképesség esökkenése és a visszahatóképesség fokozódottsága tűnik szembe. Az érzőképesség esökkenése a teljes érzéstelenségig mehet. Az szorítkozhatik az érzékelésekre és a közérzetekre egyaránt, megzavarhatja az észrevevéseket és az érzelmeket, de kiterjedhet az értelem minden munkájára, az emlékezésre, az ítélkedésre, a tájékozódásra, sőt az öntudatra is. Az érzékelés hiánya lelki vakságot, süketséget vagy más érzéstelenséget okozhat. A közérzetek kiesései éhségbeli, ivarérzésbeli, fájdalomérzésbeli, fáradásérzésbeli elégtelenségeket, sőt valóságos izombénulásokat eredményezhetnek. Az észrevevések defektusaiból a térben, időben stb. való tájékozódás hiányai származnak. Az érzelmek tompasága a brutális egoizmust juttatja előtérbe. A hol az emlékezésben mutatkoznak kiesések, ott az öntudatlan hazudozás, a beszédzavar, a némaság, a sugallékonyság, az akarathiány jelenségével találkozunk. A hol az ítélőkövetkeztetések rosszul sikerülnek, ott a belátás hozzáférhetlensége jelentkezik. Az érzéstelenség nagyobb kiterjedésben az öntudat megszükülését, ködös-homályos, kábulatos, igézetes, exstatikus, hipnotikus öntudat-állapotokat vagy teljes eszméletlenséget teremthet. Ezekkel szemben a visszahatóképesség fokozódásai különféle akaratlan reflexmozgásokat, minők a tikkek, fibrilláris rángások, úgyszintén ösztönszerű reakciókat, minők a csuklások, ásitások, bőfögések, globusok, feszülő és rángó göresök stb. hoznak létre. Számos

rendezett mozgású göres ideszámítandó, minők a remegések, merevségek, feszülések, a kóreás és athetonikus mozgások, a síró-nevető göresök, valamint ama sokfajta öntudatlan cselekvés, a mely gépies ténykedés, váratlan impulzus, excentrikus vágy, somnambul viselkedés, exstatikus szoborszerűség, vagy affektusos indulat alakját ölti magára. Súlyosabb formáikban és nagyobb kiterjedéseikben e göresök az epilepsziás vagy hiszteriás rohamig fajulhatnak el.

Persze az érzéstelenség és a heves reakció ellentétes túlzásai jellembeli ellentétességeket is keletkeztetnek. Ilyen a hirtelen harag, a mely együtt jár a békülékenységgel. Ilyen a szentimentalizmus, a mely a legnagyobb gyűlöletre képes. Ilyen a befolyásolhatóság a makacssággal kapcsolatban. Ilyen az erotikus kéjelgés a nemi undorral egy személyben. Ilyen egymás mellett az összetalálkozó szimpátia és antipátia, hiúság és cizinizmus, az excentricitás és brutalitás, a szenvedély és hidegség, az altruista érzélgés és a kérlelhetetlen egoizmus. A hiszteriás-epilepsziás típusú egyének alkatuk miatt rendszerint kiszámíthatatlanok és változó ellentétes magatartásukból sok veszedelem háramlik a társadalomra.

Békés időben ez a veszedelem főleg az indulatosságban, nevezetesen a bosszúvágyban, a szenvedélyességben, a mely minden pillanatnyi vágy kielégítését követeli és a brutális, semmit sem kimélő határtalan önzésben rejlik. Vannak közöttük, a kik ötletességük, invenczióik, revelációik és impresszióik révén, sokszor öntudatlanul a társadalomra nagy hasznót hoznak. A háborúban ezen idegesek kiszámíthatatlansága, excentrikus túlzása és heves reakciója sok bajt okozhat úgy saját maguknak, mint másoknak. Hozzájárulnak még mindezekhez az esetleges szűkült, ködös, vagy eszméletlen állapotban végbevitt öntudatlan cselekvéseknek veszedelmei. Mindamellet excentricitásuk által sokszor rendkívüli sikereket is érnek el.

A hiszteriás-epilepsziás típus betegségei három főalakban jelentkeznek. Egyik alak a „*hyszteriás neurosis*“, a másik a „*traumás neurosis*“, a harmadik az „*epilepsziás neurosis*“.

A *hiszteriásokra* (*neurosis hysterica*) jellegzetes az alkatukból folyó kóros tüneteknek változatossága és egymást fölváltó sűrű

jelentkezése, úgyszintén azok aggravációja. Úgy az érzéstelenség, mint a heves visszahatás mindenfélesége egymás mellett és egymás után lehetséges. A harsztéren nagyobb ingerbehátásokra, mulólag, leginkább az ájulások a hiszteriás és hiszteroepilepsziás rohamok, a síró és nevető göresök, a fuldoklások, csuklások, az ideges hányások, hasmenések, szívdobogások, remegések, valamint a deliriumos zavartságok és a vigilambul eselekvések, az álomból való felriadások az álmképekre való emlékezés nélkül, szoktak előfordulni. Valamennyit persze előszeretettel túlozzák a betegek.

Ezzel ellentétben, de mégis hozzá hasonlóan lép föl a baleset okozta hirtelen inzultus, a „*neurosis traumatica*“. Ennél szintén az említett összes hiszteriás tünetek mutatkozhatnak valamely baleset vagy sérülés kapcsán, csakhogy kisebb számban egyszerre, de rendkívül makacs, évekre elnyúló tartóssággal. Olykor egy-egy érzéstelenség, máskor egy-egy bénulás vagy göres támad ama nagy affektus nyomán, a melyet valamelyes izgató ingerbehátás létesített. Hirtelen támadó hosszantartó teljes vagy féloldali vakság, süketség, konok süketnémaság, tökéletes némaság, a végtagoknak többnyire féloldali petyhüdt vagy feszülésszerű bénasága vagy merevgörese, az egész testnek érzéstelensége vagy remegése, hipnolepsziás alvás, egyes izomrángásoknak tik-szerű állandósulása, folytonos vizelési inger vagy vizeletesurgás stb. ilyen alapon a leggyakoribb esemény a esatatéren. Mindezeket a bajokat azonfölül még túlozni is hajlandók.

Egészen más az „*epilepsziás neurosis*“ természetete. Ez a baj a szervezetnek önmérgezéséből származik és az izgató inger csupán kiváltó momentumként szerepel. Rendszerint veleszületett alkatú egyéneken már a gyermekkorban fejlődik ki, bár későbbi életkorban és szerzett okokból is keletkezhetik. A betegség egyes eszméletlenséggel és heves göresökkel járó úgynevezett epilepsziás rohamokban jelentkezik. A rohamoknak három időszakuk van: az előérzet (*aura praeepileptica*), a göres (*spasmus et clonus epilepticus*) és az utókábulat (*coma postepileptica*). Az előérzet sokszor el is marad. Ha meg van, különböző, csak pillanatokig tartó közérzeti vagy érzékelési érzésekben nyilvánul meg. A göresös időszakot előbb feszülő göresök, majd rángató

göresök és tökéletes eszméletlenség jellegezik. A göresök megszüntével a harmadik időszak kezdődik. Az öntudatlanság ekkor kábálomszerű alakban percekig vagy órákig tarthat. Nagyon is ideges alkotású egyéneknél ezek a rohamok sajátságos átalakulásokon mehetnek keresztül, azaz az egyes időszakok jelenségei rendkívüli alakokat ölthetnek. Az aura pillanatos érzései ilyeneknél hosszantartó, valóságos *érzéki csalódásokká* vagy *deliriumokká* nőhetnek. A göresös tünetek helyébe *örjögő dühöngések* vagy *zombambul összefüggő cselekvések (rigilambulantia epileptica)* léphetnek. A kábálmot pedig *ködös-boronyós*, homályos féleszmélet (*tenebrositas*) válthatja fel. Mindezek már elmebetegségeknek minősülnek és a beteget önmagára és másokra roppant veszedelmessé teszik. A háborus fáradalmak, izgalmak és sebesülések kiválóképpen alkalmasak arra, hogy az epilepszia eme sajátságos súlyos formáit kiváltsák. Különösen az alkohollal való visszaélés, fejsérülések, gyomorrontások, napszúrások, lázas betegségek segítik ezt elő. Elég sok a katonaságnál a besorozott epilepsziás egyén. Ezek némelyike már a kiképzéskor kapja meg a rohamát, mások azonban csak a harcztéren esnek bele. Minél tovább tart a betegség és minél sűrűbbek és minél nagyobbak a vele járó rohamok, annál inkább szenved alatta az egyén értelme, úgy hogy végül, ha az agyvelő elváltozásai kísérik a bajt, egészen el is butulhat.

Békés időkben a hiszteriás-epilepsziás tipushoz tartozó ideg-elmebajok az összes ilyen betegségeknek 18%-át teszik. Háborúban ez a szám több mint megegyezszen akkorára, 39%-ra nő, bizonyoságául annak, hogy a csatatér súlyosbítja a betegséget. Az elmebajos epilepsziások minden más elmebajnál veszedelmesebbek, mert öntudatlanságban és a göres brutális erejével ténykedik az egyén. Azért mindazok, a kik alkatuknál fogva az érzéseik elégtelensége mellett rendkívüli kóros reakciókra képesek, a harcztértől távol tartandók.

IV. A negyedik típus magában foglalja a „*neurastheniás-paranoiás*“ alkat perverzus alakjait. Az érzőképesség kóros fokozódásai kapcsolatban a visszahatóképesség beteges csökkenéseivel megteremtik ezeket a félszeg jellemeket.

Ingerekkel szemben az ilyen alkatuak roppant érzékenyek,

sőt a hevesebb ingerek fájnak is nekik, az érzések maguk pedig sokszor rendkívüli kiszínezetésben részesülnek. Az érzékelések mindenféle „synaestesiák“ keletkezésére adnak okot. Az illúziók, a hallucinációk, a pseudohallucinációk napirenden vannak náluk, még ha élettani határok között maradnak is ezen észrevevésbeli esalódások. A közérzet ugyanilyen esalódások révén különböző testi szenzációkat idéz fel. Az érzelmek hasonló túlszínezései ellenben a szenvedés, érzélgés, lelki fájdalom, a kéjélgés és lelki gyönyör sokszínű kedélyizgalmaikat közvetítik. Még a képzetek és emlékek túlesapongásai is megjelennek ezeknél, tévedéseket, kényszerjelenségeket, tépeiódéseket, töprengéseket, valóságos téves eszméket, sőt dogmás revelációkat okozva. A reakciók gyöngeségei e mellett a túlos érzés követelte védekezést megnehezítik, avagy éppenséggel lehetetlenné teszik. A reflexingerlékenység csökkenése az erős ingerek fájdalomosságát okozza. A rendes ösztönös visszahatások elégtelensége a perverzus reakciók számára nyitja meg az utat. Az együttmozgások bizonytalansága félszeg koordinációkat szül. És az akaratos mozgások erélytelensége az elhatározás, a szándék, az óhaj, a remény hiányát hozza létre.

Az ilyen alkotású emberek azért a békés időkben is a tudatban élénk életet élnek, tettekben azonban tehetetlenek. Sorsüldözöttek, vagy sorskiválasztottak a képzeletben, az életküzdelemre gyöngék, esetleg képtelenek a valóságban. Sajátságos alkatukból folynak a perverzus hajlamaik is és ezek indítják meg kényszerszerű cselekvéseiket. Gyöngébb formáikban ezekből kerülnek ki a társadalom bogaras, különöz, babonás, dogmatelt, kényszerek kergette egyéniségei. Súlyosabb alakjaikban ezek szolgáltatták az élet hajótörötteit. Szociális szempontból a legnagyobb részük kevésbé veszedelmes, inkább önmaguknak ártanak, mert gyöngék, bágyadtak, fáradtak, kimerültek. Nagyobb testi munkára vagy lelki izgalomra összeesnek. Általában ijedések, félnék, rémes gondolataik vagy álmaik vannak. A sokféle „phobiának“ és „philiának“ áldozatai. Könnyen delirálnak. Felállított dogmaiknak valóságos rabszolgái. Veszedelmesekké éppenséggel csak a téves eszméik és a kényszerhajlamaik által válnak. Különösen gyakoriak a babonás téves eszmék és a perverzus nemi

hajlamok. Nagyon feltűnő kórságaik az elmeegógyító intézetekbe vezetik őket.

Háborúban persze az ilyen alkatú egyén könnyen fölmondja a szolgálatot. Ezek azok, a kik minduntalan harezképtelenül összeesnek. Ezek kerülnek gyöngeségük miatt egyik kórházból a másikba. Ezek ájuldoznak, fulladoznak, rémülnek, ijedeznek és félelemből betegesznek meg minden fáradás vagy izgalom után. Ezek kapnak szívdobogást, szédülést, fejfájást, remegést, hogyha kissé megerőltetik magukat. Ezek panaszolják a legképtelenebb bajaikat. Ezeket ébresztik fel álmaiknak iszonyatos képei. Ezeket tartják lenyüggözve a babonák, a kényszerek, az előítéletek, a téves eszmék dogmái. Nagyobbszabású ingerek behatására könnyen deliriosos zavartságba vagy érzéki csalódások okozta tébolyodottságba esnek. Perverzitásaik a harez-téren rendszerint háttérbe szorulnak, így a nemi fajtalanságra való hajlamuk is ritkán nyilvánul meg a táborban.

A neurastheniás-paranoiás típusnak is három főalakját lehet megkülönböztetni a szerint, a mint az érzések túlszíneződése által a testi közérzetek, a lelki hangulatos érzelmek, avagy a képzetek hamisulnak meg. Az első a *neurastheniás*, a második az *angoneurotikus*, a harmadik a *paranoiás* alak.

A *neurasthenia* veleszületett konstitúción alapszik, vagy szerzett betegségnek folyománya. Az utóbbi esetben vértelenség, kimerítő betegség, alkoholos és nikotines mérgezés, luetikus fertőzés vagy arteriosklerózis szolgáltatja legtöbbször a kiváltó okot. A közérzetek meghamisulásai ezen idegességnél valóságos orgiákat ülnek. Nincsen olyan fantáziaszülte érzéskétség, a mely, főleg a hipokondriás formánál, e betegséggel együtt életre ne kelhetne. És nem képzelhető olyan testi lelki gyöngeség sem, a mely e betegségnél elő nem fordulhatna. Számos olyan eset észlelhető a mostani háborúban is, a minőt АВТОКРАТОВ az orosz-japán háború alkalmával észlelt, a midőn ugyanis a testi erőtlenség és a lelki reakciók gyöngesége mellett lehangoltság, félelem, közöny, álmatlanság, túlérzékenység és szívdobogás jelentkezik. A betegség éjjel súlyosbodik. A beteg átébreszti a hosszú éjszakát, mi alatt rémes csatajelenetek pseudohallucinációi kínozzák őt. Jól tudja, hogy valótlanok

mindaz, a mit lát, hall és érez, mégis félve bujkál a takaró alá ezen látományaí és hanghallásai stb. előtt. A félelem állandó remegésben tartja az egyént, a ki sír, jajgat, panaszkodik, vagy esendes tehetetlenségben tűri érzéki csalódásait. Némelyek el-el-szenderednek a kimerültség folytán, de rémes álmoképeik mind-untalan fölriasztják őket.

Nagyon hasonló ehhez az erős indulatokkal kapcsolatos *angoneurosis*. Ennél erős affektusok szerepelnek, különösen a vakindulat és a halálos félelem. Némelyek az АVТОКРАТОВ-féle betegséget már is az angoneurosisok közé iktatják. A szorongó érzés, a félelem, a vakindulat oly fokra hághat, hogy valóságos dühöngő raptust vált ki. Az ilyen beteg rombolni, ölni, gyilkolni is képes, csak hogy megszabaduljon kedélybeli affektusától.

Egészen más képet ad a képzetvilág túlzásaiból fakadó *tébolyodottság, paranoia*. Ez is veleszületett konstitucezióból fejlődik. Ennél is az érzések túlszíneződései szerepelnek. Epnél is elégtelenek az érzésbeli túlzásoknak megfelelő reakciók. A betegség kifejlődése azonban hosszú időt kíván, mert az érzéki csalódásokból lassanként kell a téves eszméknek kialakulniok. Fokozatosan át kell módosulnia az egész egyéniségnek az összes öntudattartalomnak megváltozásával. Nagyzási, üldöztetési, megfigyeltetési, perelési, állító és tagadó téves eszmék keletkeznek így, a melyek mindennemű belátás számára hozzáférhetetlenek maradnak. Betegségüket a paranoiások sokáig takar-gatni, diszszimulálni képesek.

Békés időben a neurászténiás-paranoiás tipushoz tartozó betegek többnyire csak önmaguk szenvednek és a társadalomra csupán akkor hoznak veszedelmet, a mikor erős affektusok uralma alá jutva raptusos, vagy téves eszme kergette cselekvésre ragadtatják magukat. Ez utóbbiakon ilyenkor felismerhetővé válik a baj, úgy hogy elmegyógyító intézetbe való elhelyezésük hamar megtörténik. A hareztéren a legtöbb neurászténiás gyorsan kimerül és a kórházba kerül. Az angoneurotikus rohamok irtózatos ténykedésekre készíthetik az indulatba jutott beteget. Cselekvése azonban ekkor annyira magán viseli az elmebaj jellegeit, hogy eltávolítása a hareztérről azonnal szükségessé válik. Így van az a paranoiással is, a mikor indulatba

esik. Indulatmenetes időben legfeljebb különös magatartást árul el. Minthogy a paranoia hosszú évek során át fejlődik ki, a hadseregbe csak olyanok juthatnak, a kik bajukat ügyesen disszimulálni képesek.

Rendes körülmények között a neuraszténias-paranoiás megbetegedés az ideges közönség 10%-át adja. Háborúban ez a szám a hadseregben 15%-ra emelkedik, valószínűleg azért, mert a háború strapái és affektusai nyilvánvalóbbá teszik a sokszor lappangó disszimulált bajt.

Összevetve ezen tapasztalatokat, azokból némi következtetések vonhatók és pedig:

1. A háború fáradalmait és izgalmaikat kikerülni nem lehetvén és mivel az idegesek és elmebajosok a harcztéren zavarokat, sőt szerencsétlenségeket okoznak, kívánatos, hogy ezek már a sorozás alkalmával a hadsereg kötelékéből kiküszöböltessenek. A sorozó bizottság e bajok felismerésére nem alkalmas. Szükséges volna tehát, hogy az ilyen alkatúak betegsége már a sorozó törzskönyvekbe följegyezve legyen. Ha bármely faluban minden gyermek tudja, ki a falu epilepsziás, imbecilis vagy hóbortos betege, miért ne tudhatná azt hatósági, ellenőrzött értesítés útján, a sorozó bizottság?

2. Ilyen alapon elme gyöngé vagy bármely értelmi defektussal bíró egyének, mégha békés időben némileg beválnak is a társadalomban, a hadseregből kirekesztendők, mert háborúban elvesztik alkalmazkodási képességüket.

3. Gyógyult elmebajosok, nevezetesen mániás-depressziósok vagy epilepsziások sohase vétessenek be a hadsereg kötelékébe, mivel betegségükbe a harcztéren visszaesnek vagy ott súlyosabb alakú rohamokat kapnak.

4. A kik az elme gyöngék segítő iskoláiba jártak, a kik felnőtt korukban folyton jótékony segélyre szorúlnak, a kik büntetve voltak, a kik iszákosság miatt gyógykezelve lettek, a kik ideggyógyintézetekben sűrűn ápoltattak, a sorozási törzskönyvekben ilyenekül előjegyeztessenek és szakértők felülvizsgálata alá boesájtassanak. A legtöbbben közülök veszedelmesekké válnak a háborúban.

5. A besorozottak, ha kiképzés közben nehéz felfogásuaknak, ügyetleneknek, nehezen fegyelmezhetőknél, gyorsan fáradóknak mutatkoznak, valamint azok, a kik erős affektusokra hajlandók, szimulálnak, vagy sokat beteget jelentenek, szintén szakértők külön felülvizsgálata alá veendőek, mert nagy részük a harcztérre alkalmatlan.

6. A harcztéren mindazok, a kik alkatuknál fogva idegbajokat vagy elmebajokat kaptak, a harcsvonalból minél hamarabb eltávolítandók és minél hátrább szállítandók, illetőleg ideg- vagy elmeegógyintézetekben elhelyezendőek. Ezek csapataikhoz többé vissza nem engedendők még akkor sem, ha meggyógyultak volna, mert betegségükbe való visszaesésük bizonyos. Helybeli, irodai vagy strapa- és izgalom nélküli szolgálatra egyesek mindazonáltal alkalmasak maradhatnak.